

Usje se je dalu

Pripovedovalska komedija, rojena iz življenja ob meji

Usje se je dalu je sklepna uprizoritev projekta **Sezona obiranja zgodb**, ki ga je kot del uradnega programa **GO! 2025** razvijal **Zavod Scaramouche** pod umetniškim vodstvom Tereze Gregorič, ki se prav tako podpisuje pod režijo sklepne uprizoritve. V času poteka *Sezone obiranja zgodb* je Gregorič z ustvarjalno ekipo zbrala več kot 50 pričevanj ljudi, ki so živeli in živijo ob slovensko-italijanski meji. Življenje ob meji se skozi pričevanja kaže kot življenje na robu dveh svetov, razklano med dve mestoma nasprotujoči si politični ideologiji ponuja globok uvid v snovno in nesnovno kulturno dediščino primorske regije. Te zgodbe, ki jih uradna zgodovina pogosto spregleda in so bile, nekatere med njimi, v okviru projekta prvič zapisane, prispevajo k sestavljanju mozaika zgodovine slovenstva ter nudijo kritično refleksijo razmerij med preteklostjo in sodobnostjo. Dokumentarni materiali se v delu Zavoda Scaramouche oblikujejo z umetniškim obdelovanjem, ki poudarja komične žanre in humor, ta se tudi v samih pričevanjih kaže kot zvest spremljevalec regijskega "duha". Ob tem Gregorič s soustvarjalci raziskuje kontinuiteto in tradicijo "mediteranske" komedije in njenih arhetipskih likov, ki se v uprizoritvi *Usje se je dalu* pojavljajo na presečišču s sodobnejšimi pristop pripovedovalskega gledališča.

Proces ustvarjanja in teme

V preteklih dveh letih (2023-2024) je projekt potekal v več fazah, ki so vključevale terensko raziskovanje, zbiranje materiala in umetniško obdelavo. Posamezni pričevalci in pričevalke so bili posneti, njihove zgodbe popisane in zabeležene. Pri tem se je k nabiranju zgodb pristopalo ne le osebno z intervjuji, temveč tudi z organiziranjem delavnic in sodelovanj s poklicnimi igralci ter mladimi gledališčniki, ki so obiskovalce dogodkov, v okviru projekta, vabili k deljenju zgodb o življenju ob meji. Glavni namen te prve faze zbiranja materiala je bilo tako spoznavanje tradicije in principov ustnega izročila z umetniške perspektive. Sočasno s tem pa se je tkala širša medgeneracijska mreža deljanja zgodb in krepitev zavesti o vplivu meje na zgodovino in sedanost regije.

V pričevanjih so se izluščile osrednje teme, ki jih nadalje razvija tudi uprizoritev *Usje se je dalu*, in sicer delo, tihotapstvo in opolnomočenje žensk.

Tihotapstvo je zagotovo temeljno vplivalo na življenje prebivalcev ter prebivalk obmejnih območij in jih trajno zaznamovalo. Zgodbe, ki jih delijo privalke in pričevalci, ustvarjajo zanimive časovne primerjave, v katerih se kažejo tudi generacijske razlike. Na eni strani se odpira solidarnost preteklost, ki jo v uprizoritvi postavljamo ob bok individualizmu sodobnega časa. Posebno poglavje v tej temi predstavljajo posledice inflacije v osemdesetih letih prejšnjega stoletja ter njenemu vplivu na današnje življenje ob meji, s poudarkom na socialnih in ekonomskih spremembah, ki so oblikovale vsakdanjik.

Žensko opolnomočenje prav tako zaseda posebno mesto v naših raziskavah. Zgodovinarica Marta Verginella se je ukvarjala z "krušaricami", ženskami, ki so pekle kruh in ga prodajale v Trstu. Naša raziskava ter pričevanja ljudi razkrivajo, kako je prejetje italijanskih pokojnin, ki so jih ženske prejele po možeh, pomembno izboljšalo njihov socialni in ekonomski položaj. Marsikdo se še danes z nasmehom spominja, kako jim je babica na rojstni dan v žep zatlačila 100.000 lir.

Zgodbe iz krajev, kot so Nova Gorica, Brda, Kras in okolica Ajdovščine, slikovito prikazujejo vsakdanje življenje ljudi, ki so s tihotapljenjem surovin zagotavljali dodatne prihodke in preživljali družine. Analiza teh zgodb odpira vrata do zanimivih primerjav med dojetjem dela v času socializma in sodobnim odnosom do dela. Projekt razkriva zgodbe, ki odsevajo prednosti in slabosti obmejnih območij, ter ponuja globlje razumevanje preteklosti in sedanosti teh živahnih skupnosti.

Uprizoritve in interakcija z občinstvom

Leto 2024 je prineslo tri različice pripovedno-gledaliških predstav: ***Je kaj za prijavit?***, ***Usje se je dalu*** in ***Vse, ma šalamov ne!***, ki so bile uprizorjene v različnih krajih na obmejnem območju. Vsaka predstava je edinstvena, saj vključuje zgodbe iz regije, v kateri je odigrana, kar omogoča neposredno povezavo z lokalno publiko. Interaktivnost je bila ključna, saj so predstave spodbujale gledalce, da delijo svoje spomine in zgodbe, ki smo jih nato vključevali v naslednje uprizoritve. Na ta način projekt ne le ohranja, temveč tudi širi zbrane zgodbe.

Ob tem ostaja žanrska osredotočenost sklepne uprizoritve, kakor tudi pripovedovalsko-gledaliških dogodkov, ki smo jih izvedli v letu 2024, na razvijanju komičnih žanrov. Za razvoj letih, ki so v slovenskem gledališkem prostoru pregovorno prezrti, se zdi ključen ravno stik z občinstvom. Igralci in igralko raziskujejo komične potenciale posameznih zgodb in jih skozi

različne gledališke strategije preizkušajo pred občinstvom, ki s svojimi odzivi neposredno vpliva na razvoj likov in humornih situacij.

Sklepna uprizoritev ***Usje se je dalu***, ki bo premierno izvedena leta 2025 v SNG Nova Gorica bo tako predstavljala kulminacijo vseh nabranih materialov umetniško obdelanih v koherentno celoto.

Zaključek: Komedija kot kritično orodje

Sezona obiranja zgodb je s seboj pripeljala zavest o neizmerni življenjski energiji in preživetveni iznajdljivosti, ki jo je skozi zgodovino izkazal primorska regija. V tej se kot gledališko ključna kaže komedija, saj se ravno s komičnim razpiranjem posameznih situacij odpira prostor za njihovo kritično refleksijo in nadaljno subverzijo. Komedija ustvarja prostor za kritično distanco, predvsem pa v smehu povezuje občinstvo in ga nagovarja, da razmišlja o prikazanih vsebinah.

Projekt **Sezona obiranja zgodb** prinaša neprecenljiv vpogled v življenje malega človeka na meji. Z umetniško obdelavo zgodb te postajajo dostopne širši javnosti in s tem prispevajo k boljšemu razumevanju zgodovinskih okoliščin ter družbene realnosti današnjega časa. **Zavod Scaramouche**, ki projekt vodi, s tem vzpostavlja komedijo kot močan umetniški izraz in odpira nove poti za njen razvoj v mediteranskem prostoru, kjer se zdi še posebej domača. Tako bo uprizoritev *Usje se je dalu* delovala kot sklepni dogodek večletnega projekta, ki bo v profesionalnem produkcijskem okolju teme obmejnega življenja lahko pripeljal pred večja občinstva ter zgodbe popeljal izven njihovih domačih krajev v širšo regijo.